

הכלך מביא מענין עשרה הרוני מלכות מעשה מס' היכלות ע"ש, וכתב הערוך בערך
 אבן המנוגעת שיש היכלות רבתי והיכלות זוטרת ע"ש וז"ל: [חגיגה י"ד] ת"ר ארבעה
 נבנו לפירס זהו המפורש בהיכלות רבתי ובהיכלות זוטרת שהיו עושין מעשים ומתפללין
 תפלות במהרה ומשתמשין בכתר וצופין בהיכלות ורואין היאך משמרות מלאכים במעמדן
 והיאך היכל אחר היכל לפנים מהיכל וקאמר להו ר"ע כשאתם מגיעים אצל אבני
 שיש מהור אל תאמרו מים, ואם אמר הרי אלו מים, נהדף לפי כי שקר הוא ואמר וכן
 מפורש בהיכלות רבתי בלשון הזה: ומפני ששומרי פתח היכל שיש, ממילין אלף אלפי
 גלי מים ואין שם אפילו טפה אחת [אר"ע נראה כמי שיש בו גלי מים ואין בו אפילו
 טפה אחת] אלא אויר וזו אבני שיש מהור, שהן כלולות בהיכל שהיה וזו פניהם דומה
 לכים ואם אמר מים הללו מה טיבן כו' עכ"ל. ובס' שומר אמונים (פ' כי תשא) מביא
 יותר קצת וז"ל: בפרקי היכלות יש היכל ידוע למעלה וכשנגיע שם העולים למרכבה,
 ונראה להם באותו ההיכל ענינים גדולים והוא מרמה בדעתו שהוא מים ואומר מה טיבן
 של אלו המים, מיד יצא בת קול ומכריו על זה האיש שהוא ממנשקי העגל ומיד נענש
 עכ"ל, עיין בקונטרס אחרון. ובספר לקוטי שכחה ופאה [נרפס בפירארה שי"ן] (שחברו
 הג"מ אברהם ב"ר יהודה אלימלך) דף כ"ג ב' בענין סוד שר הפנים וז"ל: ואמרו בפרקי
 היכלות בפרקי ר' עקיבא ששבעים שמות נקראו לו (ר"ל למס"מ) כלם נודעים לפי
 צירופם ולפי גימטריאות וכו', דע כי השם הראשון של כהמרו"ן משבעים שמותיו הוא
 יהו"א וסודו כן והוא שם המיוחד יו"ד יו"ד ו"ו והוא כפל ש"ם והנה הו"א גוא"ל כי הוא
 בכל לב"ך והוא מנהיג את העולם כלב המנהיג את הגוף כלו וסודו ב"ם ועליו נאמר
 סים ורכבו רמה ב"ם והוא פועל באהי"ה והוא מחב"ב כל איש אלהי וגם אמר נכח"ו
 תחנו על הים זה מט"ם ששמו חנוך ואלה הרברים וכו', עכ"ל:

הברלה דר' עקיבא. בביבלימיקא של ר' רוד אופנהיים, שמות לבסל כשוף ושאר
 ענינים ופי' על פיוס האוחז ועל שמות היוצאים כברכת כהנים, ופי' עשרה
 שמות הקדושים אשר נגלו מימי קדם עד עת קץ הימין (א). ומובא בס' החשק ובוהר פ'
 בראשית (ע' קע"ח) וז"ל: ובהברלה דר"ע אמר עזא ועזאל רוי דמאריהן גליין ונקב יתהון
 מנחיריהן ותלא יתהון במורי קבל דשמשא לא חוין ורוחא לא נשבא על אפיהן כו' (ב) ע"ש
 וכן מובא זה ברקאנטי פ' בראשית:

אות ו

מדרש ויכלו. הביאו רש"י (או לפי י"א תלמיד רש"י) בפ' דה"א (ג א) רז"ל אמרו
 (ברכות ד.) אמר ר' יוחנן לא כלאב שמו אלא דניאל שמו ולמה נקרא שמו
 כלאב שהיה מכלים פני מפיכשת בהלכה. במדרש ויכלו וז"ל: בר"ה כתיב שני דניאל
 לאביגיל ובשמואל כתיב והשני כלאב לאביגיל לפי שדוד נשא אביגיל אחר מות נבל
 והיו חושדין אותו הבן שהוא של נבל לכך קראוהו ב' שמות כלאב ודניאל, ודניאל דני
 אל כלאב כלו אב עכ"ל. ושם (ד:): אריב"ל אע"פ שקרא אדם ק"ש בבהב"ג מצוה

הערות ונוספות מהמו"ל

(א) ובאוצה"ס כתב שהוא קבלה על גוסח הברלה וענינו, ומיוחס לר"ע, ונמצא בכ"י רד"א ג' כ"י ממנו,
 ונזכר בס' נר אלהים כ"י מינבען דף קנ"ב. להרה"ח דמש"ש נראה שמחברו של ס' נר אלהים הוא
 ר' אברהם אביאלעפיא שהיה ה"א נ' ותבר כ"ו ספרים בחכמת הקבלה, ועיין על אדותיו בשו"ת הרשב"א פי'
 תקמ"ח, והוא כולל סודות ברכת כהנים וטעמיה ע"ס קבלה.
 (ב) בוהר שלנו מאמר זה ליחא, אכנס במדרש הנעלם רות ד' וויניציא רל"ה מצאתי כתוב: „(אמ"ו
 [אמר משה זכותא] בוהר ד' קריטונה מ"ו א' נמצא יותר וז"ל ובהברלה דר"ע אמר עזא ועזאל רוי דמאריהן
 וכו' לא נשבא על אפיהן כל זמן וכל שעה ע"כ).”

לקרותו על מטתו וכו' אמר אביי אף ת"ח מיבעי ליה למימר חד פסוקא ודחמי כגון
 בידך אפקיד רוחי, ובמדרש ויכלו ו"ל: כשבא א' מישראל לישן ואינו ישן עד שממליך
 לקוב"ה לא ישכב עד יאכל מרף שאומר ה' אלהינו ה' אחד, והמתבלין שומעין שהזכיר
 שמו של הקב"ה מלחשין אתריו בשכמל"ו ובורחין והוא נסמך בזה יפוקד נפשו בידו
 אחד שמע בידך אפקיד רוחי, והשומרין כלילה מוסרין אותו לשומרי היום שנאמר נפשי
 לה' משומרים לבקר עכ"ל, וכן הוא ממש במדרש תנחומא פ' בלק, פ"י שמוסר נפשו
 לה' כלילה מיד שומרים בבקר והן שומרי יום עכ"ל מובא ברוקח ר"א נרמזא (סי' שכ"ו).
 וכן אמרו ו"ל (שבת קיט:) אמר רבא ואיתימא ריב"ל אפילו יחיד המתפלל בע"ש צריך
 לומר ויכלו דאמר רב המנונא כל המתפלל בע"ש ואומר ויכלו מעלה עליו הכתוב כאלו
 נעשה שותף להקב"ה במעשה בראשית וכו'. כתב הרוקח (הלכות שבת סי' מ"ט) וי"ל:
 ומסיק רבא במדרש ויכלו ג' פעמים חייב אדם לומר בשבת ויכלו א' בתפלה וא' לאחר
 התפלה וא' על הכוס עכ"ל. נראה שצ"ל ומסיק רב מפני שהרוקח גורס אמר רב
 ואיתימא ריב"ל אפילו יחיד המתפלל וכו' ועליה קאי ומסיק רב ורב חברו כמ"ש בשאר
 ספרי דבי רב כמ"ש באות כ' במדרש כונן בעוה"י, וזה המאמר הזכר גם כן בהגהות
 מיימוני (הלכות שבת פ' כ"ט) ע"ש, שהוא כנגד ג' אשר שכתוב בפ' ויכלו, ועיין תוס'
 פסחים (קו א) שכתבו מעם אתר משום יו"ט שחל להיות בשבת וכו' עכ"ל, וכן אמרו
 חז"ל (ב"ק פב א) עשרה תקנות תיקן עזרא כו' ושהיו קורין בשני וחמישי, עזרא תיקן
 והא מעיקרא הוה מיתקנא דתניא וילכו שלשת ימים במדבר ולא מצאו מים דורשי
 רשומות אמרו אין מים אלא תורה שנאמר הוי כל צמא לכו למים כיון שהלכו ג' ימים
 בלא תורה עמדו נביאים שביניהם ותקנו להם שיהיו קורין בשבת ומפסיקין באחד בשבת
 וקורין בשני כו' כדי שלא ילינו ג' ימים בלא תורה. כתבו בתוס' וא"ת מ"ש שתקנו כ'
 ה', וי"ל משום דאמר במדרש משה רבינו ע"ה עלה בחמישי לקבל לחות אחרונות וירר
 בשני ונתרצה לו המקום, ולפי שהיה עת רצון באותה עליה וירידה קבעו בב' זה' ולכך
 נמי נהגו להתענות בב' זה' עכ"ל. כתב הרוקח (הלכות ר"ה סי' ר"ט) וי"ל: ומה שמתענין
 בב' זה' אומר בתנחומא בפסוק זה' המסיר על סרום ועל עמורה. כשחמאו בעגל עלה
 משה בחמישי וסוף מ' יום היה יום שני מכאן תקנו חכמים שמתענין יום כ' ויום ה'
 בעליתו וירידתו, וכן מדרש ויכלו פ' בהעלתך עכ"ל. ובשבלי לקט סי' צ"ב א' הביא
 זאת גם כן בשם מדרש תנחומא פ' וירא, וכתב ויש נותנין בו סימן דרשו ה' בהמצאו
 כה' מצאו יום שב"ד של מטה ושל מעלה שוין עכ"ל. ולא מצאתי בתנחומא פ' וירא ב'
 עיין מ"ש באות ת' בעוה"י. ונפלאות היא בעיני מה שלא הזכירו תוס' זאת בשם מדרש
 ויכלו, כי בעלי תוס' ראו מדרש ויכלו וגם הביאו (מנהדרין נפ א) מיתבי היה רבי
 מאיר אומר מנין שאפילו עו"ג ועוסק בתורה שהוא ככהן גרול שנאמר אשר יעשה אותם
 האדם וחי בהם כהנים ליום וישראלים לא נאמר אלא האדם וגו' הא למדת שאפילו
 עו"ג העוסק בתורה ה"ה ככה"ג וכו'. כתבו בתוס', פירש"י ולית ליה לר"ם אתם קרויים
 אדם וקשה דבפ"ק דבריות (ו') פטר סך משמן המשתה לעו"ג, ומשמע דהוי מעמא
 משום דכתיב על בשר אדם לא ייסך אתם קרוין כו', ור"ת מפרש דיש חילוק בין אדם
 להאדם תרע וכו' וה"ר משולם פ"י דוקא נבי פורענות קרא אותם כו', דאין ראוי לכתוב
 שם

הערות ונוספות מהמ"ל

(א) סי' צ"ב הוא בשבלי הלקט הקצר ובשבלי הלקט השלם הוא בסי' רע"ו.

(ב) אמת נכון הדבר כי במדרש תנחומא שלנו הנדפס אינו, אכן במדרש תנחומא הוצאת באבער
 צמצא המאמר כצורתו בפ' וירא פסוק זה' המסיר וגו'.

שם ישראל אבל בני אדם וחי בהם הל"ל למיכתב כהנים ליום וישראלים כמו שרצו
בבל סקס כדכתיב אמר אל הכהנים, ואל הלויים תדבר, דבר אל בני ישראל, וחבי
איתא במדרש ויכלו מה אקב לא קבה אל שלא הזכיר שמו על פורענות, אדם כי יהיה
בעוד בשור, נגע צרעת כי תהיה באדם ולא בישראל, אלה יעמדו לברך את העם, ונבי
פורענות אלה יעמדו על הקללה והא דפריך התם כ"י עכ"ל, ובשמה מקובצת מביא וחבי
איתא במדרש ויכלו רבה וכו' עכ"ל, וכן מה שהביאו תוס' (תענית ג' א') ד"ה ואלו של
וכו' ועוד מצאתי כשאמר ועל כל הארץ וכו' כי אין הש"י מזכיר שמו וכו', נראה שהוא
ג"כ מדברי מדרש ויכלו הג"ל. וכן מביא הרזקה (סימן שכ"ו) וז"ל: במדרש ויכלו יליף
מחנה שהיתה מתפללת י"ח ברכות, רמה קרני, מגן אברהם. סמית ומחיה, מחיה מתים.
אין קדוש, האל הקדוש. דעות, חונן הרעת. ונבשלים אורו חיל, הרוצה בתשובה.
מוריד שאל ועל, חנן המרבה לסלוח. שמחתי בישועתך, נואל ישראל. מקים מעפר,
רופא. שבעים בלחם, מברך. חסידיו ישמור, מקבץ. ידן, אוהב צדקה ומשפט.
ורשעים בחשך, מכניע. קשת נבורים, מבטח לצדיקים. קץ משיחו, דוד. אין צור
באלהינו, שומע. אל תרבו תדברו, שאותך לברך ביראה נעבוד. יצא עתק ספיכם,
השוב. ויהן עו למלכו, עשה השלום. עכ"ל. ובילקוט [שמאל רמז פ'] הביא זה בשם
מדרש ילמדנו א):

1234567

אוצר החכמה
1234567

מדרש ויסעו. מובא בילקוט פ' וישלח וז"ל: ויסעו ויהי חתת אלהים, אמרו אם שני בני
יעקב עשו הדבר הגדול הזה, אם יאספו כלם יכולים להחריב את העולם
כלו ונפל פחדו של הקב"ה עליהם, לכך לא רדפו אותי בני יעקב. רבותינו אמרו אע"פ
שלא רדפו אחריהם בפעם ההיא, אבל לאחר ו' שנים רדפו ונתבגסו כל מלכי האמרי
על בני יעקב ובקשו להרגם בבקעת שכם. לפי שלאחר מכאן חזר יעקב ובניו לשכם
ועמדו שם וישבו שם, אמרו לא די להם שהרגו כל אנשי שכם אלא שיוורשים את עצמם,
נתקבצו כלם ובאו עליהם להרגם, כיון שראה יהודה כך קפץ לתוך מערכות הרגלים
הנלחמים עמם והרג בתחלה לשוב מלך תפוח שהיה מכוסה מראשו ועד רגליו בברזל
והחשת והיה רוכב על סוס והיה מורה חניתות בב' ידיו מעל הסוס מלפניו ומלאחריו ולא
הסיר בכל סקום שזיה מפיל כי היה גבור בכחו לירות בשתי ידיו. כיון שראהו יהודה
לא נתירא ממנו ולא מנבורתו, קפץ ורץ לקראתו נפל אבן מן הארץ משקלה ס' סלעים
והשליכה עליו והוא היה רחוק ממנו ב' חלקי רים שהן קע"ז אמות ושליש, והוא היה בא
לקראת יהודה מקושם בבלי ברזל ומורה חניתות והכהו יהודה באותה אבן על סגנו והפילו
מן הסוס וכו' עכ"ל וציין מדרש ויסעו, ובס' הישר כעין זה, וכתב ה"ר יחיאל בסה"ד שסמא
בס' א' מדרש ויסעו מר"ן שזע מר רב חפץ עכ"ל, וזה א"א כי ידוע שהשמעוני לא לקם
אפס מהבבלי ומדרשים ולא הביא שום דבר נאון רק בס' בהעלתך, ואודיעך דעתי בזה
באות ר' בעז"ה, ע"כ אומר שמעיה הרואה שצ"ל שראה בס' דרשות ו' שזע"ב מביא דברי
מר רב חפץ וכן ראיתי בס' שלמי הגבורים שחבר ר' אברהם הרופא ממנומבא אין על
עפר

הערות ונוספות מהכו"ל

א) ורב יהודאי נאון (נאון במורא ר"א תקס"ו) בהלכות גדולות שלו (הל' ברכות פ"ה) מביא מדרש
זה בלשון „אמרין במערבא” ומציין בצדו מדרש ילמדנו (בבב"ג ר' ינ"ס), והוא כי הילמדנו הוא אגרת
א"י. גם בס' המדרש (פ"י כ"ח) מביא בלשון הבה"ג. גם נזכר מדרש ויכלו בס' גימטריאות של חלמידי רבינו
יהודה חסיד כת"י על קלף (שה"ג). גם ברוקח סי' ק"ח: במדרש ויכלו מי מנה עפר. יעקב שישראל מסמינין
עולתן בעפר. ובס' קצ"ב: בכל מערבין עירובי תחומין חוץ כמים ומלח (ירושלמי) לפי שהוא מין קללת
ואין הגוף ניתן חיממה, והמעם במדרש ויכלו בפסוק וה' תסיר על פדום. ומדרש ויכלו זה אבד ואיבנו.

עשר משלו וציין בהקדמתו מדרשים וספרים אשר לקם מהם בספרו וציין בתוכם מדרש
 ן' שועיב וחפשתי בתוך ספר שלמי הגבורים הנ"ל ומצאתי מאמר שהביא בשם מדרש ן'
 שוע הוא ממש מה שכתוב בס' דרשות ן' שועיב נרפס בקראקא שנת של"ג א):

מדרש ויושע ב). מובא בס' בחי פ' בשלח, ח"ל: וע"ד המדרש והנה מצרים נוסע
 אחריהם, שר של מצרים ראו שהיה נוסע מן השמים לעזור את מצרים,
 וחזא היה עזא, וכן ראיתי במדרש ויושע עזא שר של מצרים עכ"ל, ומובא ג"כ בספר
 מנחת שי שהגב ר' רפאל מנורצי פ' בשלח:

אות ז

זרובבל ג). הביא החכם ר' אברהם א"ע פ' שמות, ונרפס עם מעשה תורה ואלדד
 הדני, ובסוף ס' זרובבל אמר פליק דברי ממרון לזרובבל בן שאלתיאל
 פתח יהודה גדול בימי מלכות פרס ויכתבם זכריה בן עדו ואליהו ז"ל, עכ"ל. והוא
 נמצא בקבוצת ספרים של ר"ד אופנהיים ז"ל וא"ע כתב אל תאמין לדברי זרובבל, אבל
 הרקח חשבו לברייתא, ח"ל בספר יין הרקח ברות על פסוק יתן ה' את האשה וגו' כרחל
 וכלאה וגו' וקרא שם בבית לחם זה המשיח באותו שם לך אל נינוה היא רומי כדאיתא
 בברייתא זרובבל עכ"ל:

חזר י). תלמידי רשב"י עם סתרי תורה וספרא דצניעותא ומדרש הנעלם ותוספתא על
 קצת פרשיות ומבא על פ' משפטים (ויש אצלנו פי' הסבא כ"י מהגאון ר"מ
 קורדוביר)

הערות ותוספות מהכו"ל

א) י"א כי ס' מלחמות בני יעקב שמוכרו הרכב"ן עה"ת בס' וישלח פמוק ויענו בני יעקב הוא
 הוא מדרש ויסעו, ובע"ס הישר הבליעו כלו בתוך ספר. בס' וישלח שם, והרמב"ן קורא למדרש ויסעו,
 שתוא מדרש חז"ל, מלחמות בני יעקב, אבל אין להאמין שהרמב"ן יאמר על מדרש חז"ל בלשון, ואם
 נאמין בספר מלחמות בני יעקב וכו'. והג"מ חיד"א כתב שהוא בדפוס ישן נוסח. גם נמצא מדרש ויסעו
 בקובץ כ"י מן י"ם ספרים שונים אשר בבריטניש מוזיאום בלונדון 27089, עיין בהערותי לעיל דף כ',
 ובינינו אלה נרפס המדרש ויסעו בקובץ בתוס"ד חזר ג' ס' א' (לייפציג תרי"ז) ותוכן כל המדרש הזה הוא
 באמת ממלחמת בני יעקב. וע' לקמן בהערותי לס' הישר.

ב) על שירת משה ויציאת מצרים, נרפס ראשונה קושט' רע"ט בקובץ י"ח מדרשי אגדה. גם
 בקובץ דברי חכמים מונה ע"פ דפוס ישן וב' כ"י ישנים. גם בקובץ בית המדרש ח"א. ובל"א במראג
 בלי שנת הדפוס, ועוד שארי דפוסים וכעת נרפס גם כוזארשא, ונקרא מדרש ויושע ע"ש התחלתו במסוק ויושע.
 ג) זרובבל. אגרות קדמוניות מעניני הקץ ויכות המשיח, נרפס ראשונה בקובץ אגרות וספורים
 קרפונים, קושט' רפ"ד, שנית בתוספת דברים מפרקי היכלות ומסיקתא רבתא וילקום וס' חסד לאברהם
 נלה לס' מלביאל, ווילנא תקע"ט, שלישית בקובץ בתוס"ד ח"ב.

ד) וזה. נקרא זה ע"ש עצמותו וצורתו שמו זהיר ומנהיר ומאיר עיני חכמים ונפש נבונים בזהרי חכה,
 זכב"ש ברעיא מהימנא פ' נשא (דף קכד). גם ע"ש התחלתו בג' דפוסים הראשונים שהוא: בראשית בריש
 הדסנותא דמלכא ומתחיל במסוק והמשיכילים יזהירו כזהר הרקיע. הרשב"ן בשו"ת תשב"ץ שלו (ח"ג
 שאלה ג"ז וג"ז) ובחי פ' משפטים ועבודת הקדש לר"ם ן' גבאי יקראוהו בשם מדרשו של רשב"י.
 היחזקין במלת רשב"י — מדרש יתי אור, ר"י אבן שועיב בספרו עולת שבת (פ' ע"א) קוראהו מדרש
 הזהר. במעמי מצות לרקאנמי נקרא ספר הזהר הגדול ולמדרש הנעלם קורא ספר הזהר המופלא.
 גם ר' יהודה חייט בספרו מנחת יהודה (פי' על מערכת האלהות מרכינו פרץ רבו של הד"ן ספרש הדי"ף)
 קורא אותו זהר המופלא. — לפי המקובל חובר ע"י חזנא ר' שמעון בן יוחאי ד' אלעזר בנו בהיותם
 נחבאים במערה י"ג שנים, ותלמידי תלמידיהם מצאו איזה קונטרסים ממנו וכמ' שנה אחרי מותם חברו
 אותו לספר שלם וסיימוהו (שה"ק).

[דרך אנב אעיר לך הקורא און לשמוע דברי הר"כ קוניץ בספרו בן יוחאי (שער א) שמוכח
 ומכריע]

קודדזביו, וקרא אותו בסבא טעמא) ורעיא מהימנא בפ' פינחס וחרושי בהיר ומאמר הא

הערות ונוספות מהמ"ל

הערות והוספות

ומכריע בראיות ותוכחות הרבה כי רק ער לבתו להמעה היה נקרא ר"ש סתם, כמ"ש סתם ר"ש הוא ר"ש בן יוחאי (עין סבא התלמוד בקצור כללי הגמרא ועין רש"י ב"ב (קב"י) אמרו ר"ש בן יהודה אימר משום ר"ש, ופירש"י משום סתם ר"ש והיינו ר"ש בן יוחאי ועין שה"ג בסדר חנו"א), וכל המאמרים הכתובים בשם ר"ש סתם הם הנאמרים ממנו קודם כואו להמעה, ואחרי צאתו מן המעה נקבאו בשם בן יוחאי או ר' שמעון בן יוחאי והמאמרים הנאמרים ממנו בשם ר"ש בן יוחאי אותם חרש וכלה אחרי צאתו מן המעה. ומלבד כל ראיותיו ותוכחותיו הרבות העולות למעלה מכספר מאה עיקר ראיות מן המעה בעצמה. כי זה לשון הגמרא (שבת לג:): יתבי ר' יהודה ור' יוסי ור' שמעון (סתם) ויתבי יהודה בן גרים גביהו וכו' ונשמעו למלכות אמרו וכו' שמעון שגיגה יהרג, אול הוא ובריה וכו' אולו משו במערתא וכו' יתבי תריסר שנין במערתא, אתא אליהו וקם אפתחא דמערתא, אמר מאן לורעיה לבר יוחאי דמית קיסר וכו', אמר ההוא סבא טיהר בן יוחאי בית הקברות וכו'. ראינו בספור זה בעצמו כשהוכיחו שמו פרס לבתו למעה קראוהו בשם סתם ר' שמעון ומיד בצאתו מן המעה קראוהו אליהו והוא סבא בשם בן יוחאי כנ"ל, כי אז נולד שם זה לר"ש, וכ"כ במדרשו של רשב"י (פרשת וחי' שרה) כדאמי רשב"י לטברית, א"ל יודאי מקגוטקיא אולינא אטיטריה דבר יוחאי וכו' א"ל אנת בר יוחאי, א"ל אנא בר יוחאי וכו'. ומה שקראוהו בן יוחאי ולא ר' שמעון בן יוחאי, הטעם לפי שאסור לקרות לרבו בפניו ר' פלוני בשמו לדעת מי שאומר שאליהו היה תלמידו כמבואר (סנהדרין צ"ח), ע"ש. ויען כי בין כל תלמידי ר"ע רבו של ר"ש לא נמצא אחר בוסנו ששמו ר"ש וזולתו גם בבית מדרש ר"ש וכתביו ר"מ ור' יהודה ור' יוסי לא היה איש ששמו ככה, לכן קראוהו מלפנים ר"ש סתם, ונודע כי הוא זה ר"ש ולא אחר, ויהי לתקופת י"ב או י"ג שנה משך ומן היותו במעה נולד ביניהם התנא ר"ש בן אלעזר, ואחריו ר"ש בן יהודה, ואחריו ר"ש בן מנסיא (כמבואר ברש"י ביצה כו') או הוכרחו לקרוא את שמו ר"ש בן יוחאי, להבדילו משאר התנאים ששם שטעון. וע"ש בב"י שיוכיח עוד כי כל עוד שהיה נקרא ר"ש סתם לא נשמע מכנו שום אות ופלא ורק סתם צאתו מן המעה שאז בא בהשתלמותו עד למעלה ראש בהבדילו ובהפרישו את עצמו מכל תענוגי תבל, רק בתורת ה' הגה כל ימי רעה אלה ומחמדי העולם כאספס ותהו נחשבו לו, מאז והלאה מיוחסים הרבה מאמרי פליאה לר"ש ובהוספת בן יוחאי ככו: אליהו שולח לר"ש בן יוחאי משמים לבשר לו דמית קיסר ובטיל גזרתו (שבת לג:), ואיית ר"ש בן יוחאי ליהודה בן גרים אמר עדיין יש לזה בעולם נתן עיניו בו ועשאו גל של עצמות (שם לר'). ר"ש בן יוחאי הוא חר מלקט שביעית קרא עלייה וסודך נדר ישכנו נחש וכן הוית שנשכו נחש להווא גברא ומית (ירושלמי שביעית פ"ט). לר"ש בן יוחאי נכרת ברית כשיצא בראשונה מן המעה וישב על הסף על ידי צפור, שמע ב"ק שהצפור הנלכד במצודה או ימלט ונמלט (שם). כותי א' קבר מת במקום שטיהר רשב"י לכהנים בטבריה למען התלוצץ בו ולהכחיש דבריו, צפה רשב"י ברוה"ק שכותי זה עשה זאת, אמר גזר אני על העליונים שידרו ועל התחתונים שיעלו, וכן היה שהכותי החי נשקע ואת המת הקיאה הארץ (שם). ספרא א' התלוצץ על דבר שטיהר המקום שנחשב לקברות מקדש, נשכע רשב"י כי מן השמים שמע שטבריה עתידה להטהר, וכעס על ספרא זה שלא האמין דבריו, מיד נעשה גל של עצמות (שם, ובבלי שבת לג:). מעשה באשה אחת בצירן ששהתה עם בעלה עשר שנים ולא ילדה ורצה בעלת לגרשה, ויצר להם מאד כי אהבו וא"ו, הלכו אצל רשב"י עמר והתפלל עליהם ונפקרו (שה"ש רבה פ' גנילה ונשמתה). כל ימיו של רשב"י לא נראתה קשת בענן (ירושלמי ברכות פ"ט). אמר ר"ש בן יוחאי בקעה בקעה התמלאי בדינרי והב והיתה מתמלאת (ב"ר פ"ה). שר בן תמליון עייל בבת קיסר ונשתנעה, גזר רשב"י שיצא ממנה, וכיון דקרי ליה ר"ש בן יוחאי נפק אויל ונתרפאת (מעילה יז), ולך ר"ש בן יוחאי לפנינו שהוא מלומר בנשים (שם). ר"ש בן יוחאי עייל בלא בר באספקלריא המאירה (סנהדרין צו:). ר"ש בן יוחאי קלל את ר' אלעזר בב"י וא"ל אל יחזיר הבן אצל אביו ואחותו ואסכרה, חזר רשב"י והתפלל עליו ונתרפא (תוס' בשם הירושלמי, מעילה יז). ריב"ל אשכחיה לאליהו דרעה קיימא אפתחא דמערתא דרשב"י, א"ל אתינא לעלמא דאתי, א"ל אם ירצה האדון הזה, א"ל ריב"ל ב' ראיתי וקול ג' שמעתי, ומירש"י רשבינה הוה כהדייהו (סנהדרין צח') ועוד כמה מאמרים באלה נמצאים ממנו וכל אלה המאמרים נתתם עליהם גם שם בן יוחאי".

ולפי המקובל נתחבר ספר הזהר גם על נביאים וכתובים, ואנו אין בידינו רק על התורה בלבד ובחסרון עוד כמה פרשיות שלמות ומעט מוער נמצא גם על המגלות, נדפס ראשונה, עם הקדמה ארוכה ופסק

תא חזי והיכלות ואידרא רבא פ' נשא (ויש אצלנו פי' ר"מ לוצאמו פי' נפלא י) ואדרא
 קטא בפ' האזינו, והוא נקרא מדרש יהי אור בספר כנורות המאור של ה"ר ישראל ב'
 כגוהו על שמו של רשב"י אף מה שלא עשה, רק תלמידי תלמידיו חברו על מה שקבלו
 ממנו כמו שאמרנו שהמשנה וספרי ותוספתא כלהו אליבא דר"ע אע"פ שאלו
 הספרים נעשו על פי יותר מ' שנה אחר מותו (ר"ל ספרא נעשה ס' שנה אחר מות
 ר"ע) כן נתחבר הזהר אחר מות רשב"י מתלמידי תלמידיו. וכתב בעל שלשלת הקבלה
 אלו היה ס' הזהר בשלמות היה משא נמל. ורבו הדעות והמחלוקת מי חברו, ועיין בס'
 מצרף לחכמה כי קשה עלי להעתיקם^{הערה}, אמנם דעת הישר הוא דעת השה"ק, שזה יצא
 מפי

הערות ונוכפות מהמו"ל

ופסק הר"ר יצחק רילטאש להתיר הדפסתו, ג"ח: מנחם שי"ח — ש"ך 4°, ובכרך א' קרימונת ש"ך
 6אליא 2°, ובעל אמרי בינה (פי' על מלות חמורות בספר הזהר הנדפס בפראג שע"א ראה זהר ד' וויניצא
 ע' הקדמת ספרו. עם כזה תוספות וחידושים ועם הגהות ותקונים לח"ר נתן שפירא, לובלין שס"ג 2°. עם
 תוספת הגהות רבות ותקונים ע"פ ספר דרך אמת להאר"י ז"ל וקצת מאמרים אשר בראשונים באו
 שלא במקומם ואשר חסרו מהם לגכרי, ועם פי' המלות מספר אמרי בינה וסימני הדפין בזהר הנדפסים
 לפניהם, ובסופו פתח עיני ל' למ"ט הפסוקים, וולצבאך תמ"ד. [זהר קרימונה ולובלין וולצבאך שלשתן
 נדפסו בכרך חצי בויגין, והדף הראשון כתחיל: בראשית בריש הורסנותא דמלכא, אשר בספרי הזהר
 שלפנינו (כדפוס מנחם ויתר הדפוסים) כאמר זה הוא ברך ט"ז ע"א, ובאותה שנה שהדפיסו אותו
 בקרימונה נדפס הזהר גם בעיר מנחם בכרך קטן והחליפו בו הסדר והנוסחאות וקראו כל המאמרים
 מ' חוקית פתח עיני ע"א בשם הקדמת ס' הזהר ועד דף מ"ח ע"ב בסדר אחר ונוסחאות אחרות
 ואחריות נמשכו כל המדפיסים שבאמ"ר וקושט' וסלונקי וארץ אשכנז ורומא ופולין, אבל העיקר הוא
 הסדר של דפוס קרימונה ולובלין וולצבאך]. עוד ככל הג"ל וכפי דפוס מנחם דף על דף וכל הנוספות
 תצ"ל ועם מ"מ לרמ"ק וציונים וסימנים שונים ג"ח: אמ"ר תע"ה ותפ"ח ותקל"ב ותקס"ה, קושט' תצ"ו,
 ספר"א ת"ק, ואלקווא תק"י, קאריץ תקל"ח, ליוורנו תקנ"א, סלאוויטא תקס"ד ותקע"ט, קאפוטק תקס"ט,
 שקלאב תק"ע—ע"ה, לבוב ת"ר, קראטאשין תר"ד ותרי"ח (שני אלה האחרונים נדפסו בחסרון מקום ושנת
 דפוס וכתוב עליהם בשער רק "כמ"ש באנישטרם"), זיטאמיר תרכ"ב, ווארשא (דפוס ג"ס) ת"ר... ועם
 נמוקי הר"ר חיר"א וזולתו בה' חלקים: ליוורנו תקפ"א, בג"ח ירושלים תר"ד—ר"ו, עם פי' המלות ועם ב'
 פירושים שם האחר ירמיה ושם השני יר' ה' והוא ח"ב מס' שתי ידות להר"ר אברהם בר' יחזקית
 חזקוני, ובעל שפתי ישנים ראה קונטרס א' ממנו ד' ווילמרשטראף, ולאחרונה נדפס הזהר בוילנא ד'
 ראש כתבליית ההרוד והשלמות עם הפירושים האלה: הוספות בחגהות מהרח"ו ז"ל, הגהות השל"ח, נצוצי
 אורות מהר"ר חיר"א ז"ל, שביבי נוגה, הוא ילקוט חדש לפירושי וזה"ק מס' פירוש רמזים להרמ"ק ושמונת
 שערים למהרח"ו, וזהר הרקיע, זהרי חמוז, אספקלריא המאירה, באורי הרב מלאדי, נור ישראל, אשמורת
 חבקר ועטרת צבי, פירוש על הבהיר (הנוסף לבסוף) [כ"י] מאחר מתלמידי הרשב"א (פי' כת"י וח' הית
 ספון באוצר כי"ק של הגר"א ז"ל), עם הגהות ובאורי הגר"א ז"ל. עומר מן (כ"י) פי' על האדר"ו מהר"ם
 די לונאנו. יהל אור (כ"י) באורי הגר"א ז"ל, והוא כולל: א) באור על כל ג' חלקי הזהר, ב) באור
 על היכלות דפ' בראשית ופ' פקודי. ג) באורי על הרע"ט. ד) לקוטים רבים בסוף כל חלק, ה) הגהות
 המיוחדות לו שנעתקו מכ"י בנו חג"מ אברהם ז"ל (מהב"ר ספר זה) נדפסו בסוף ח"א, ספרא דצניעותא
 עם באור הגר"א ז"ל, קרני אור (כ"י) כבעל יסוד ושרש העבודה. נפש דוד (כ"י) מהגרד"ל ז"ל, ועוד
 תוספות רבות וחוקנים.

זהר הנ"ל מתורגם בלח"ק ע"י ר' ברכיאל ב"ר קורבא עוד לא נדפס וחוא בכ"י רר"א וכ"י מינבען.
 לפי עדות הח' לאנדויער בתוספות עק"ר (עלי קדים) — ליטעראטורכלאסט דעם אָריענאט, פֿירסט, לייפציג
 51—1840) תר"ה, קצתו בלח"ק (אוצה"ס). — זהר איכה עם באורי מהר"ם קורדובירו, כ"י רד"א.
 א) נדפס לפני שנתים בווארשא ע"י הרה"ג ר"ש לוריא בשם "אריד כמרום".

ב) ע' בהערותי לעיל צד 48.

ג) ז"ל יש: "ושמע נא דברי ס' שה"ק שכתב וראוי שתדע כי רשב"י ובנו לא כתבו ספר הזהר
 אשר הוא ביריגו היום אבל היו תלמידיו ותלמידי תלמידיו שחברו הקונטרסים שכתבו חס וחבריהם כמו ששים
 (וכשה"ק מ') שנה אחרי מותו קרוב לזמן תחימת המשנה, וקבלתי ע"פ שזה החבור הוא כ"כ גדול הכמות
 שאם היה נכצא כלו יחד היה משאת נמל. אמר יש"ד שמעתי מפי מגירי אמת שבשנת ש"פ כשבחו
 הספרים

מפי רשב"י וחבורתו, אבל ברורותם לא נכתבו על סדר נכון אלא בקונטרסים מפוזרים, ובמשך הזמן חזרו כהלכתן, ויש בו תוספות מתלמידיו כמו שהוסיפו במשנה משמט רבי במלה ענה ויראת חסא. ואזונינו אבי הגאון זצלה"ה חבר כמו שלשים חבורים גדולים על כל חלקי הוזהר ואמר בפה מלא שלא יבוש לאמון בפני רשב"י ו"ל:

זהר חדש (א) ומדרש הגעלם שנמצא אחר הדפסת ספר הוזהר סדר אותו ונתנו לדפוס ר' שלמה בר יצחק והוא על התורה ושה"ש ודוח וקצת איכה ועם תיקונים מרשב"י, ונפלו בו מעיות וא"א הגאון הב"ם זצלה"ה הגיה אותו הרבה: וזה גדול זה המופלא. מובא בספר פעמי המצוה לה"ר מנחם רקאנטי ובספר מאת שערים בהקדמה שנראה שחברו ג"כ הרקאנטי. ונראה שלהראשונים ו"ל היה בידם ספר הזהר¹ כמו מגלת סתרים ולא רצו להזכירו בפירוש, אבל הביאו דבריו. ראה אבי גם ראה שרש"י ו"ל פירש על הא דא"ר יוסי יהא חלקי עם גומרי הלל בכל יום, הן שני מזמורים הללו את ה' מן השמים, והללו אל בקדשו, זה לא נמצא בשום מדרש רק בזהר פ' פקודי (דף רל"ב ע"א) וו"ל: הללויה הללו את ה' מן השמים וגו' ת"ח תושבתא דא אמר רוד לקבל הוא דשמא קרישא דאיהו כללא דתושבתא דכלא, תרי תושבחן

הערות ונוספות מהו"ל

(בשח"ק ט') שנת אחרי מותו קרוב לזמן חתימת המשנה, וקבלתי ע"פ שזה החבור הוא כ"כ גדול חכמתו שאם היה נמצא כלו יחד היה משא גבל. אמר ישרי שמעתי מפי מגירי אמת שבשנת ש"ס כשכחו הספרים עיר היירילבירגת לקחו מבית עקר תרועים (אקריסיה) כמה אלפים ספרים מכל לשון וביניהם כמה ספרים קדושים כתובים על קלף גם שם ספר הזהר על כל עשרים וארבעה משא מכל וקצתם שולחו לחסא לחשמן וקצתם לקח דוכוס באזאריאה גם לספר שולחו קצת סהם. אנה הלך דורך היפה בנשים אנה פנה דורך ונבקשו עסק. עוד כתב בספר הנ"ל ודע כי כבר הוא מוסכם בישראל כמו שראיתי בספר יוחסין שכבר שנה החבור לא יחלוק על הגמרא² או שהוא דבר שאינו כפודש בנמרא והוא ספרו דאולין בתריה, כמו אמר אחר גאל ישראל שיש מחלוקת בין הפוסקים אחרונים, אולין בתר הזהר שאינו רוצה, וכן רוצה קדוש בסעודה שלישית של שבת, ואינו רוצה תפלין בחוה"מ, וברכת מוון יחיד אינה מעונה כוס וכיצא בזה וכו'. עוד כתב ו"ל וראיתי בספר יוחסין דבר מתמיה ובאתי להעתיקו לפניך והוא בשנת כמו ה' אלפים נ' [עת נתגלה ס' הזהר] נמצאו כתות אנשים שאמרו כי דברי חזק את אשר הם כלשון ייחשלי חס דברי רשב"י, אבל את אשר הם בלה"ק אינם דבריו, ו"א שהרמב"ן מצאו בא"י ושלחו לקטלוגיא אחר הלך לארגון ונפל ביד ר' משה דיליאון כו' כו' ע"כ בס' יוחסין ומאריך יותר הרבה. אבל אני מאמין כי הכל הבל והאמת יהיה שרשב"י וחבורתו הקדושה אמרו הדברים ההם יותר הרבה אבל יוכל להיות שלא נכתבו דבריהם ברורותם על סדר נכון אלא בקונטרסים מפוזרים ובמשך הזמן חזרו כהלכתן. ואל תחמה מזה כי כן עשה רבינו הקדוש בחבור המשניות שהיו מפוזרים הקונטרסים בארבע כנסות תארין וכן עשה רב אשי בחבור הגמרא עכ"ל שה"ק ומובא במצדף. וע' שה"ג (אות ז' וזהר): ראיתי כתוב סתוב סתוב סתוב רחמינו [תלמיד הג"מ משה זכות] וו"ל: מצאתי בזהר כ"י ישן נושן אצל מורי מהר"ם זכות נר"ו, מצאתי כתוב באמת כי ראש המקובלים ר' נחוניא ו' הקנה והוא חבר ספר חבתי ואחריו רשב"י עשה ספר הזהר וחבר בו כמה חבורים כמו התיקונים, וכשכתב רשב"י ור"א [בנו] וכל הדור והוא אברהם חכמת הקבלה, עד שהקרה ה' לפני מלך אחר כמלכי מורה שצוה לחפור במקום אחר על עסקי כמון, ונמצא שם ארון אחר ובו ספר הזהר ושלח לחכמי ארזם ולא ידעו ולא יבינו, שלח אחר הידורים באו אצלו וראו הספר וא"ל אזונינו המלך זה הספר עשאו חכם אחר והוא עמוק ואין אנו מבינים אותו, א"ל ובי אין יתודי בעולם שמכין אותו, א"ל יש במדינת פולישולא, והמלך שלח חספרים עם גבוריו לפולישולא וכשראוהו חכמי פולישולא שמחו בו שמחה גדולה ושלחו למלך סתבות רבות ומשם נתפרסמה הקבלה בישראל, ע"כ מצאתי כתוב סתוב סתוב, עכ"ל שה"ג.

(א) זהר חדש נדפס ראשונה בשאלוניקי שני [על שער הספר נזכר ג"כ רות ולא נמצא ולכן נשמט בשאר הדפוסים שאחריו]. עוד עם תוספת הנהגות תארי ו"ל זכות ואלתו ע"י ח"ד משה מרכי בר שמואל מרגליות קראקא שס"ג, ויניציא תכ"ג, אמ"ר תס"א, קושטא ת"ק, סלאוויטא תקנ"ג, ואלקווא תקנ"ד ותקס"ד ותקצ"ד ועוד, ובזאריא נדפס בשנת תרמ"ח.

ותשבחן אינן כנותא ודוא רשנא קרישא עלאה דאיהו כללא התשבחתא דכלא ואינן
 דא ותשבחתא בתראה דאיהי כללא התשבחתא דכלא דכתיב הללויה הללו אל בקדשו
 וכו' עכ"ל, וכן הבחי' ו"ל הביא בשם מדרש שאוהיות ח"ש לא היו בשמות השבטים,
 נמצא בזה שם (דף ר"ל ע"א) יעו"ש:

אות ח

חופת אליהו רבא. מוכא קצת ממנו במ' מנורת המאור הר"ר ישראל א), והוא בעין
 מעשה תורה שחבר רבינו הקדוש (וא"א הגאון החסיד המפורסם נר"ו השלימו מבבלי
 ומירושלמי ותוספתא וספרא וספרי ומכילתא ואני הצעיר תוספתי מסדרשים) גם בו בא
 הבאור במה שבא בבבלי בקצור. אמרו ו"ל (שבת קנב ב) ח"ל: אמר רב מרי
 עתידים צדיקים דהוו עפרא דכתיב וישוב העפר על הארץ כשהיה. הנהו קפולאי דהוו
 קפלי (פי' חופרים) בארעא דרב נחמן נחר בהו רבי אחאי בר יאשיה (שהיה קבור שם),
 אתו ואמרו ליה לרב נחמן נחר בן גברא, אתא וא"ל מאן גידו מר, א"ל אנא אחאי בר
 יאשיה, א"ל ולאו אמר רב מרי עתידי צדיקי דהוו עפרא, א"ל ומנו מרי דלא ידענא
 ליה (פירש"י ואני חש לדבריו), א"ל והא קרא כתיב וישוב העפר על הארץ כשהיה.

הערות ונוספות מהמ"ל

א) הרב ר' ישראל ב"ר יוסף אלנקוה, אשר נשרף על קדוש השם בפולטילא וזא ותרי"ד יחזרת בן
 אשר נכד הרא"ש [ובניו ואשתו וחמותו אשת הגאון ר' יעקב בעל הטורים הרגו זה את זה על קדושת השם]
 ופי' עמם (עמר השכחה) בשנת ה"א קנ"א (ונמצא שיר ממנו משנת ה"א קכ"ג), חבר ס' מנורת המאור,
 המכליל בקרבו כוסר חכמה ויראה ספר גדול בשערים ופרקים, נמצא בכ"י רד"א ועורנו לא נדפס עד
 היום, וחלק קטן ממנו נדפס בקראקא בשנת שנ"ג בשם מנורת זהב כלת (ובירושלים תר"א בשם מנורת
 זהב) שכולל בו ה' פרקים מספרו מנורת המאור הג"ל, והם: פרק המצות, פרק גידול בנים, פרק משא
 וטתן, פרק הדינין והדיינין, פרק דרך ארץ, ואח"כ מאמר בשם חופת אליהו רבא, והוא מדרש קרמון
 או ברייתא עתיקתא המדבר מעניני דרך ארץ בכלל ובפרט לכל אדם, ובו בספרו מנורת המאור נמצא
 לראשונה העתקת מדרש חופת א"ר זה, והוא כח"י אוקספורד רשימת ד' נובמבר 1812, או שהמחבר
 בעצמו העתיקו וחברו לספרו מנורת המאור, או שנתחבר להב"י אח"כ ע"י מעתיק אחר, ומאמר זה הוא
 מעין ספר מעשה תורה שחבר רבינו הקדוש.

וכאשר בא הר"ר אליהו די חידאש להוציא לאור את ספרו ראשית חכמה (אשר השלימו
 בצפת שנת של"ה) שנית בקראקא שנ"ג [ראשונה וויניציא של"ט] באותה שנה ובאותו מקום שנדפס
 ספר מנורת זהב כלל הג"ל, וראה את זה' פרקים וגם מאמר חופת אליהו רבא, שענינם טעין ספרו
 ר"ח, כי כלם מדברים מעניני דרך ארץ, עשה מהם חוש המשלש ויאמר לדבק טוב הוא, וחכמה לסוף
 ספרו, גם את זה' פרקים, גם קצור ממאמר חו"ד הג"ל, גם כלל קצור ספר מנורת המאור, כמ"ש
 בחקרמתי לספרו, וע' במנורת המאור מר' יצחק אבוהב [נפטר ה"א רנ"ג] (נר ג' כלל ו' ח"ב פ"ג) שמביא:
 וגרסינן בחופת אליהו רבא הנותן צדקה עולה ויושב כנגד כסא הכבוד אכו', וכל העושה צדקות נקרא
 ישר וכו', והעושה צדקות נוטל שכר בעוה"ז ובעוה"ב וכו' עוד כמה מאמרי צדקה, ובחזא"ר אשר בסוף
 ס' ר"ח המאמרים האלה אינם וכנראה נשטמו ממנו מאמרים רבים בארך הזמן מעניני צדקה וחבל על
 ראב"ן. ולדעת הרמב"ם בכבוד הדעה שלו חופת אליהו רבא זה הניחזר על סדר הכספים והצדקה לר"ח
 אינו ההיא"ר שזכרם בעל מנורת המאור ר"י אבוהב ומנורת המאור של ר' ישראל. — תחזא"ד נוסד על סדר
 המספרים ויחשב אחד אחד כל מאמרי רז"ל הנמצאים בש"ס ומדרש במנין שלשה, ארבעה, חמשה וכו'
 וקא חשיב ואו"ל עד פ"ו, והוא ע"ד אמרם ו"ל בירושלמי שקלים פ"ה: וא"ר אבוהב כתיב ומשפחות סופרים
 יושבי יעבץ מה ת"ל סופרים, אלא שעשו את התורה ספורות ספורות, חמשה לא יתרומו, שמונה דברים
 חייבין בחלה, פ"ו נשים פוטרות צרותיהן, ל"ו כריתות בתורה, ו"ג דברים נאמרו בנכלת עוף פטור,
 ארבעה אבות נזיקין, אבות מלאכות מ' חסר אחת וכו', מה ת"ל סופר, כשם שהיה סופר כר"ת כך היה
 סופר בדברי חכמים. אח"כ מסדר כל מאמרי רז"ל בש"ס המתחיל בלשון. לעולם" ב' פרקים, נקרא בשם
 מור עולם, וכן לשון "גדול" או "גדולה" ג"כ ב' פרקים וג"כ בשם אור עולם. ודוב דברי הספר חופת
 אליהו נמצא בכ"י די רופי הנכתב בשנת ג' לאלף השישי.